

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/147971,Odsloniecie-tablicy-poswieconej-Stanislawowi-Peszyńskiemu-Warszawa-6-sierpnia-20.html>
27.04.2024, 11:12

Odsłonięcie tablicy poświęconej Stanisławowi Peszyńskiemu - Warszawa, 6 sierpnia 2021

Tablica upamiętniająca Stanisława Peszyńskiego - harcerza, adwokata, zapomnianego bohatera Polskiego Państwa Podziemnego - została odsłonięta na elewacji budynku przy ul. Marszałkowskiej 15A w 77. rocznicę jego śmierci.

W piątek, 6 sierpnia 2021, o godz. 12.00, zastępca prezesa Instytutu Pamięci Narodowej dr Mateusz Szpytma i prezes Najwyższej Izby Kontroli Marian Banaś odsłanili wspólnie tablicę poświęconą Stanisławowi Peszyńskiemu.

Stanisław Peszyński był przedwojennym adwokatem, instruktorem harcerskim, a w czasie II wojny światowej współpracownikiem dwóch kolejnych Delegatów Rządu na Kraj: ministra Jana Piekałkiewicza (zamordowanego w czerwcu 1943 r. przez Niemców) oraz wicepremiera Jana Stanisława Jankowskiego (aresztowanego przez sowieckie służby bezpieczeństwa w marcu 1945 r., sądanego w procesie moskiewskim przywódców Polskiego Państwa Podziemnego, zmarłego w sowieckim więzieniu w 1953 r.). Jednocześnie Stanisław Peszyński pełnił rolę szefa Sekcji Kontroli w Delegaturze Rządu, stając się *de facto* prezesem NIK w Polskim Państwie Podziemnym. Został zastrzelony przez Niemców 6 sierpnia 1944 roku.

Odsłaniając tablicę, dr Mateusz Szpytma powiedział:

Peszyński stał się anonimową ofiarą masowej egzekucji, zburzony został dom, w którym mieszkał - tu, przy Marszałkowskiej nr 15A. Przetrwała jednak pamięć o nim, dzięki której dziś umieszczamy tu trwały znak pamięci - świadectwo życia i zasług Stanisława Peszyńskiego, a także wyraz naszej wdzięczności za jego pracę i poświęcenie dla Polski. Niech służy następnym pokoleniom jako wzór do naśladowania i przykład postawy patrioty, który pięknie zasłużył się ojczyźnie.

Odsłonięcie tablicy poświęconej Stanisławowi Peszyńskiemu – Warszawa, 6 sierpnia 2021. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Odsłonięcie tablicy poświęconej Stanisławowi Peszyńskiemu – Warszawa, 6 sierpnia 2021. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Odsłonięcie tablicy poświęconej Stanisławowi Peszyńskiemu – Warszawa, 6 sierpnia 2021. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Uroczystość poprzedziła prezentacja sylwetki Stanisława Peszyńskiego, która odbyła się o godz. 11.00 w stołecznym Centrum Edukacyjnym IPN im. Janusza Kurtyki „Przystanek Historia” przy ul. Marszałkowskiej 21/25. W konferencji wzięli udział prof. Grzegorz Nowik, przewodniczący Związku Harcerstwa Rzeczypospolitej oraz prof. Jacek Sawicki z Biura Badań Historycznych IPN. W czasie spotkania przypomniane zostały fakty dotyczące pierwszych dni Powstania Warszawskiego. Przedstawiona została także dotychczasowa współpraca IPN i NIK.

Prezentacja sylwetki Stanisława Peszyńskiego w CE Przystanek Historia. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Marian Banaś, prezes Najwyższej Izby Kontroli. Fot. Sławek Kasper (IPN)

Dr. Mateusz Szpytma, zastępca prezesa IPN. Fot. Sławek Kasper (IPN)

W uroczystościach wzięli udział m.in. Antoni Macierewicz – marszałek-senior Sejmu RP, hm. Grzegorz Nowik – przewodniczący ZHR, hm. Grzegorz Woźniak – naczelnik ZHP, Paweł Głogowski z Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych oraz Adam Siwek – dyrektor Biura Upamiętniania Walk i Męczeństwa IPN.

* * *

W przededniu uroczystości – 5 sierpnia 2021 – dyrektor Adam Siwek złożył kwiaty i zapalił znicze na grobie rodzinnym Peszyńskich.

Złożenie kwiatów na grobie rodzinnym Peszyńskich, 5 sierpnia 2021. Fot. Mateusz Niegowski (IPN)

Złożenie kwiatów na grobie rodzinnym Peszyńskich, 5 sierpnia 2021. Fot. Mateusz Niegowski (IPN)

Złożenie kwiatów na grobie rodzinnym Peszyńskich, 5 sierpnia 2021. Fot. Mateusz Niegowski (IPN)

Warto nadmienić, że w pobliżu grobu Stanisława Peszyńskiego znajduje się grób Alojzy Trauguttówny – córki Romualda Traugutta. 5 sierpnia to 157. rocznica śmierci przywódcy Powstania Styczniowego na warszawskiej Cytadeli. Upamiętniając to ważne wydarzenie, dyrektor Biura Upamiętniania Walk i Męczeństwa IPN zapalił znicze również na grobie Trauguttówny, która w pomnikowej inskrypcji prosi o modlitwę za siebie i za Ojca.

Zapalenie zniczy na grobie Alojzy Trauguttówny w 157. rocznicę śmierci Romualda Traugutta. Fot. Mateusz Niegowski (IPN)

Zapalenie zniczy na grobie Alojzy Trauguttówny w 157. rocznicę śmierci Romualda Traugutta. Fot. Mateusz Niegowski (IPN)

* * *

Polskie Państwo Podziemne to nie tylko podziemne wojsko: Służba Zwycięstwu Polski, Związek Walki Zbrojnej, od 14 lutego 1942 Armia Krajowa. Powstają też struktury cywilne: sądy, policja, poszczególne ministerstwa. Do kraju płyną z Londynu znaczne środki finansowe. Ekstremalne, niebezpieczne warunki konspiracji usprawiedliwiałyby ograniczoną kontrolę nad ich wydawaniem, jednak nawet w podziemiu żyje duch Najwyższej Izby Kontroli, powołanej dekretem Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego w lutym 1919 roku, i jej dewiza, jeszcze z czasów Księstwa Warszawskiego: „Ktokolwiek grosz publiczny do swego rozporządzenia odbiera, wydatek onegoż usprawiedliwić winien”.

Przy Delegaturze Rządu na Kraj powstaje struktura o kryptonimie „Izba”, później po prostu NIK. Szefem konspiracyjnego NIK-u zostaje Stanisław Peszyński – znany przed wojną instruktor harcerski i adwokat (wpisany na listę adwokatów warszawskich w roku 1929). Jest nie tylko szefem Sekcji Kontroli, ale także członkiem Tajnej Rady Adwokackiej. Człowiek oddany Polsce. Jego małżeństwo jest bezdzielne, więc uważa, że może ryzykować więcej niż inni. Za nim stoi patriotyczna tradycja rodu Peszyńskich, pochodzącego z dalekich polskich Kresów (Kijowszczyzna, Braclawszczyzna). Na liście powstańców

styczniowych, sybiraków i poległych za Ojczyznę – spotykamy wielu przedstawicieli rodu Peszyńskich.

W jego mieszkaniu przy Marszałkowskiej 15 w Warszawie odbywają się nie tylko tajne spotkania, ale też tajne egzaminy aplikanckie.

Zaczyna się Powstanie Warszawskie. Dzień 5 sierpnia 1944 roku przechodzi do historii Polski jako Czarna Sobota, zwłaszcza na Woli i Ochocie. Była też Czarna Niedziela 6 sierpnia i kilka kolejnych, równie czarnych dni. Największa, pod względem intensywności, zbrodnia na ludności cywilnej w okresie II wojny światowej – popełniona w tak krótkim czasie. W ciągu tygodnia Niemcy zabijają tysiące mieszkańców Woli i Ochoty, także innych dzielnic – mężczyzn, kobiet i dzieci. Szacuje się, że było to od 40 do 60 tysięcy ludzi.

Polowania na Polaków odbywały się także w innych dzielnicach. W niedzielę 6 sierpnia, między Placem Zbawiciela a dzisiejszym Placem Konstytucji, Niemcy wchodzą do mieszkań, wypędzają ludzi na ulicę. Stanisław Peszyński pędzony jest wraz z innymi w kierunku dawnej Szkoły Podchorążych. Tam ginie od niemieckiej kuli.

Ponieważ umarł bezpotomnie i ponieważ w pierwszym dziesięcioleciu po wojnie nie wolno było pisać o „Izbie” i NIK-u, został zapomniany. W opracowaniach historycznych pojawia się jego nazwisko, ale są to tylko krótkie wzmianki. Na szczęście zachowała się relacja o nim dr. Edwarda Muszalskiego, kolegi ze studiów prawniczych, druha z ZHP. Biogram przyjaciela zamieścił w XXV tomie „Polskiego słownika biograficznego”. Wiemy dzięki temu, że druh Stanisław Peszyński był jako nastolatek zastępowym 2. Kijowskiej Drużyny Harcerskiej. Na wieść o odrodzeniu Rzeczypospolitej rodzina Peszyńskich ruszyła do Polski i zamieszkała w Warszawie. Stanisław zdał maturę w roku 1919. Był drużynowym 13 WDH im. Józefa Sułkowskiego, potem hufcowym. Ochotnik na wojnie z bolszewikami. Ukończył studia prawnicze na UW. Był kierownikiem drużyn stołecznych przy komendancie Chorągwi Warszawskiej ZHP. Ukończył aplikację sądową i adwokacką. Skromne informacje o dalszym życiu wojennego prezesa NIK czekają na uzupełnienie.

Stanisław Peszyński ps.
„Szumowski”,
„Krechowiecki” (ur. 5 X
1902, zm. 6 VIII 1944)

